

Vámosi Katalin

Rákóczi ábrázolások a sárospataki Rákóczi Múzeumban

II. Rákóczi Ferenc a Habsburg elnyomás ellen 1703-ban indította meg nyolc évig tartó szabadságharcát, amelynek széles látókörű vezetője volt. Programjában jelentős helyet kapott a képzőművészet is. Megrendeléseivel egyrészt a fejedelmi udvar fényét kívánta emelni, másrészt nemzetközi propagandával elérni a szabadságharc kedvezőbb megítélését. Fejedelmi udvarában két művészt foglalkoztatott, a svéd származású Daniel Warou pénz- és éremvésnököt és 1707 augusztusától Mányoki Ádámot, mint udvari festőt.

Mányoki Ádám portréfestészete a fejedelmi reprezentációt szolgálta. Mányoki 1712-ben, Gdanskban festette meg a fejedelmi-modellről a legismertebb II. Rákóczi Ferenc portrét, ami teljesen összefonódott a fejedelem alakjával. Mányoki 1707-es első olajportréját követően, a fejedelem utasítására 1711-ben Berlinben, máig ismeretlen metszőműhelyben készítette el II. Rákóczi Ferenc metszetportréját. A metszetet Galavics Géza művészettörténész a „Franciscus II. S. R. Imp. Princeps Ragoczi” feliratú, jelzetlen mezzotinta lappal azonosítja.

A 18. századi Rákóczi ábrázolások főként metszetek után készültek. 1739-ben, az *Histoire des Revolutions de Hongrie* kétféle kiadásban megjelent címképe, Jakob Folkema (1692-1767) illusztrátor-rézmetező II. Rákóczi Ferencet ábrázoló rézmetseje közismert volt és könnyen hozzáférhető. A metszet beállítására, a hajviselet megegyezik a Richter festette olajportréval. Az id. David Richter jelzetlen olajportréja, párdarabjával, Sarolta Amália hesseni hercegnő portréjával ellentétben nem modell után készült. A hercegnőről készített képmás, a festmény hátoldalán 1704-es évszámmal datált; a fejedelem portréja datálatlan, valószínűleg 1704-06 között keletkezett.

A 19. században, a nemzeti romantika időszakában a történelmi festészetnek volt a legnagyobb presztízse, fénykorát élte a jelentős történelmi személyek ábrázolása. A historizáló, akadémikus festészetben a reprezentáció fokozott követelménye nagy méreteket, gazdag díszítettséget igényelt. A millennium évében megnőtt az állami megrendelések száma, a megbízások alapján számos alkotás készült. Ebben az évben festette László Fülöp is a II. Rákóczi Ferencet ábrázoló festményét, amely a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumban található.

A sárospataki Rákóczi Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményében több Rákóczi ábrázolás is található a 18-19. századból. A 18. századi olajportrék egyike fiatal nemes embert ábrázol. Öltözete – aransujtásos mentéje, vállára vetett és mellén díszes csattal összefogott bélelt barna palástja – nemesi származását jelzi. Az ismeretlen festő közjogi méltóságára utaló attribútumok nélkül, előkelő testtartásban, kissé elrajzolva festi meg a mellképet. A kompozíció – a kissé oldalra fordított beállítás – és

az ifjú arcvonásai a II. Rákóczi Ferenc ábrázolásokkal mutat hasonlóságot. Szintén a 18. századból származik az a két olajfestmény (ismeretlen festők alkotásai), amelyek a reprezentatív portréművészet sajátosságait hordozzák és a századra oly jellemző módon előképeikként metszetek szolgáltak. A vászonra festett, félalakos képen (38,5x28 cm) II. Rákóczi Ferenc piros fodros páncélban, nyakán fehér kendővel, vállán hermelinbéléses vörös palástban jelenik meg, jobbáiban vasbuzogányt tart. Öltözéke egyszerre utal katonai érdemeire, hadvezéri és uralkodói rangjára. A képmás célja a fejedelem társadalmi helyzetének, jelentőségének bemutatása volt, hasonlóan a mellképi változathoz. Az ismeretlen magyar festő készítette portré a Mányoki 1711-ben, Berlinben készített Rákóczi-ábrázolás kompozícióját követi. A kép hátoldalán a festmény eredetére vonatkozó feljegyzés olvasható: „Ezen olajfestés a Jankovich képgyűjteményből való ... ben (nincs feltüntetve) elárvereztetvén a zsidó piacra került és itt meglátván jelen tulajdonos megvette. Krisanick János.” Jankovich Miklós a 19. századi műgyűjtők jeles képviselője volt, s a gyűjtéssel párhuzamosan a régiségtanak és a történelemnek európai szintű ismerője. Második gyűjteményét 1836 és 1844 között hozta létre. 1844-ben tönkrement, vagyonát zárolták, s tartozásai miatt második gyűjteménye – 1846-ban bekövetkezett halálát követően – nyilvános árverésre került. A művek jelentős része szétszóródott, amelyek között az említett Rákóczi ábrázolás is szerepelhetett. Az erre vonatkozó adatok beazonosítása a Jankovich-inventáriumban és árverési katalógusban még további kutatásokat igényel, addig teljes bizonyossággal nem állítható a feljegyzés hitelessége.

A másik 18. századi ábrázoláson mellvértben és vállra vetett kék színű hermelines bársonypalástban, – a mellen díszes lánccal összefogva – jelenítődik meg a hátrasimított hajviseletű Rákóczi. A kisméretű (18,2x14,7 cm) papírra festett olajportré kompozíciója Elias Widemann (1619-1652) metszeteinek sémáját követi. (Az előkép-metszet beazonosítója Cennerné Wilhelmb Gizella művészettörténész). A német rézmetsző 1652-ben, Bécsben kiadott arcképsorozatain a korabeli magyar uralkodó osztály jelentős tagjait örökítette meg. A metszetsorozat a 17. századi – Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnokának tulajdonában lévő – száz darabos kisméretű olajportréknak is előképe volt, melyekkel hasonlóságot mutat a pataki Rákóczi ábrázolás. A négyszögletes papírra festett mellképet lehatárolták ovális kerettel – körbe futó sárga színű írott szöveggel. Felirata „Franciscus Rákotz' Princeps Transilvaniae Anno 1684.” Az évszám nehezen olvasható, elmosódott és valószínűleg tévesen tüntették fel a képen. Így az ábrázolt személy beazonosításánál az évszám nem nyújt támpontot. Viszont az arcvonások, valamint a kissé oldalt forduló és szembenéző beállítás rokonságot mutat II. Rákóczi Ferenc portréival.

A gyűjtemény jelentősebb 19. századi arcképei Jakobey Károly (Kula, 1825 - Pest, 1891) és László Fülöp (Pest, 1869 - London, 1937) festők II. Rákóczi Ferenc olajképei. Jakobey Károly 1852-65 között szinte csak arcképeket festett, főként történelmi személyek portréit, műkereskedők megrendelésére. Korának hírességeit örökítette meg, színészeket, a reformkor és szabadságharc nagyjait, egyházi embereket, prímásokat, kanonokokat, valamint az erdélyi fejedelmeket, a kuruc kor jelentős

személyeit. Több mint négyszáz portrét készített – másolatainak száma is meghaladja a háromszáz darabot –, amelyek szétszóródtak az országban. Korának megkülönböztetett tiszteletben részesített történelmi alakjairól – I. Rákóczi György, Lorántffy Zsuzsanna, Zrínyi Ilona, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc és felesége – több példányban is készített olajportrékat. Portréinak jelentős része az 1860-as években készült, mint a Rákóczi Múzeumban található II. Rákóczi Ferenc és felesége, Sarolta Amália hesseni hercegnő mellkép-pár. Az olajportrékon a Jakobey által kedvelt és alkalmazott kompozíció – a szembenéző alak feje kissé oldalt fordítva – jelenik meg. A fejedelem páncélban, vállán vörös, hermelinnel bélelt palástban látható, felesége csipkés ruhában, vállán vörös palásttal, amely szintén hermelinnel bélelt. Az előnyben részesített rajzos, erősen kontúrozott festésmód hatására a képmások plaszticitása háttérbe szorul. Egységesen sötétbarna felületű a képpár háttere. Mindkét olajkép vörös betűkkel szignált és évszámmal ellátott; „Jakobey Károly Pest 1861”. A képkeret belső oldalán az egykori tulajdonos neve – Wayda István – és budapesti címe olvasható. A festő műveinek időrendi jegyzékében (180-184. számon) ugyanezzel a datálással szerepel II. Rákóczi Ferenc és feleségének mellképe, melyek kisméretűek (37x29 cm) ellentétben a pataki festménnyel (78x62,5 cm). A pataki képmások beállítása, öltözeke, hajviseletük megegyezik a svéd barokk festő David Richter (1662-1735) 18. század elején megfestett II. Rákóczi Ferenc és felesége portréival, amelyek Jankovich Miklós első gyűjteményének kvalitásos darabjai. A Jankovich-gyűjtemény az 1830-as években került a Nemzeti Múzeumba és az 1840-es években be is mutatták a közönségnek. A rokon ábrázolás az előképek megválasztásával magyarázható, ugyanis Jakobey portréihoz metszetmintákat használt és híres mesterek alkotásait. A korabeli olajportrék legismertebb darabjai a Mányoki Ádám és a David Richter festette II. Rákóczi Ferenc ábrázolások mintául szolgáltak a 18-19. században dolgozó festőknek. Jakobey Károly, aki számos jelentős festő művét lemásolta – közreműködve ezzel a kor igényeinek megfelelő reprodukciók készítésében – képtári másoló délelőtti talákozott Richter portré-változatával, ami mintaként szolgált számára. A Jakobey által másolt művészek listáján szerepel D. Richter neve is, több jelentős művész nevével együtt.

László Fülöp korának legkeresettebb, nagy tehetségű virtuóz arcképfestője volt. A Mintarajziskolában Lotz Károly és Székely Bertalan tanítványa volt. Az 1871-ben megalapított intézmény elsősorban rajztanárokat képzett, aki művészképzésben is részt kívánt venni, kénytelen volt külföldre menni. Sokan nem is tértek vissza Magyarországra, mint Munkácsy Mihály, Paál László, Liezen-Mayer. A legkedveltebb hely München volt, ahová könnyen lehetett ösztöndíjat is szerezni. László Fülöpöt is a bajor fővárosban találjuk 1890-92 között, Liezen-Mayer osztályába került. Több európai országban járt, míg végül Angliában telepedett le, és 1914-ben megkapta az angol állampolgárságot. Már a pesti évek alatt kitűnt tehetségével, s a müncheni évek alatt kitaró szorgalommal fejlesztette tovább jellemző képességét. 1901-ben Szana Tibor a magyar arcképfestészet elsőrangú képviselőjeként említi. Paul Desjardens könnyed, lendületes előadásmódját emeli ki a Gazette des Beaux-arts-ban. Arcképein a közélet

hírességeit, uralkodókat, hercegeket, arisztokratákat, magas rangú katonatiszteket, diplomatákat örökített meg, a korábbi századok beállítását követő reprezentatív portrétípusnak megfelelően.

A 19. század utolsó évtizedeiben a fényképezés kiszorította a portretista feladatkört és csak a reprezentatív portrétípus élt tovább. Akadémista stílusban dolgozó festők készítették el az ábrázolt személy egyéniségét is rögzítő, realista portrékat. Ide sorolandó a Rákóczi Múzeumban található László Fülöp II. Rákóczi Ferenc portréja (177x100 cm). A festő reprezentatív módon, hadvezéri és fejedelmi rangjára utalva páncélban, nyakában fehér sállal, vállán hermelin szegélyes vörös palástban – mellén díszes lánccal összefogva, alatta az aranygyapjas-rend jelvényvel –, kesztyűs jobb kezében díszbuzogánnyal jeleníti meg a fejedelmet. Barna hullámos haja a válláig ér, szeme kék, bajusza finom vonallal kíséri ajkainak formáját. Derekat selyemöv díszíti, amiről kard lóg le, bal kesztyűs kezével palástját fogja. A háromnegyed alakos kép háttérének jobboldalán sötétbarna drapéria omlik le, ami félrehúzva a másik oldalon táji impressziót tár elénk. A drapéria a kép széle felé sötétedik. A sötét háttér és az arc kontrasztja kiemeli a tekintetet, és a jellemábrázolásra irányítja a figyelmet. A méltóságot sugárzó testtartás, az arc szép vonala, a ruházat és a háttér laza, könnyed ecsetvonásokkal megfestett. A kép jobb felső részén vörös nyomtatott betűkkel „RÁKÓCZI FERENCZ” felirat olvasható, a bal alsó sarokban található a festő szignója év számmal – „László F. 1896”. A festmény beállítása, arcvonásai, a vállra omló hullámos haj Mátyóki 1712-ben készült fejedelmi portréjával egyezik. Eltérés az öltözetben található – a páncél viselésében –, ami a reprezentatív portréfestészet egyik jellegzetes attribútumaként a katonai érdemeket hangsúlyozza.

László Fülöp Rákóczi ábrázolása gyűjteményünk egyik legszebb festménye, amely a reprezentatív portréfestészet minőségi darabjai közé tartozik.

Felhasznált irodalom

- Búzási Enikő: II. Rákóczi Ferenc mint mecénás = Művészettörténeti Értesítő, 1988. 3-4. sz. 162-182.o.
Cennerné Wilhelmb Gizella: Adalékok az ifjú II. Rákóczi Ferenc és felsége ikonográfiájához = Művészettörténeti Értesítő, 1975. 1. sz. 62-66.o.
Cennerné Wilhelmb Gizella: Widemann-metszetek után készült olajportrék = Folia Archeologica 8, 1956. 169-182.o.
Garas Klára: Magyarországi festészet a 17. században, Budapest, 1953
Garas Klára: Magyarországi festészet a 18. században, Budapest, 1955
Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás. Művészettörténeti Füzetek 17. szerk: Belitska-Scholtz Hedvig, Budapest, 1985
Lázár Béla: Mátyóki Ádám élete és művészete (1673-1757), Budapest, 1933
Lyka Károly: Nemzeti romantika. Magyar művészet 1850-1867, Budapest, 1942
Mravik László: A hajdankor újjáélesztője. Vadasi Jankovich Miklós (1772-1846) tudós, műgyűjtő és mecénás = Új Művészet, 2003. 4. sz. 4-11.o.
Pogány Ö. Gábor: Magyar festészet a 19. században, Budapest, 1970
Kampis Antal: II. Rákóczi Ferenc arcképeiről, in: Rákóczi Emlékkönyv halálának kétszázéves fordulójára I-II., szerk: Lukinich Imre, Budapest, 1935. 71-90.o.
Rákóczi-tanulmányok, szerk: Köpczi Béla -Hopp Lajos - R. Várkonyi Ágnes, Budapest, 1980
Szana Tamás: 100 év a magyar festészet történetéből 1800-1900, Budapest, 1901
Szekeres Margit, Nagyszandai: Jakobey Károly 1826-1891, Budapest, 1938

